

УДК 327(44):297

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА СТРАТЕГІЯ ФРАНЦІЇ В БАГАТОПОЛЯРНОМУ СВІТІ НА ЗЛАМІ ХХ-ХХІ СТОЛІТТЯ

Малиновська Н.В.

аспірантка,

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

У статті піднімається питання пошуку французької концепції у міжнародних відносинах. Її багатовекторна політика позначилася на швидкій зміні зовнішнього курсу. Розглядається вплив французьких політичних лідерів та світових подій на зовнішню політику держави.

Ключові слова: Франція, зовнішня політика, інтервенція, співпраця, Європейський союз, колоніальні володіння, деклінізм.

В статті піднімається вопрос поиска французской концепции в международных отношениях. Ее многовекторная политика сказалась на быстром изменении внешнего курса. Рассматривается влияние французских политических лидеров и мировых событий на внешнюю политику государства.

Ключевые слова: Франция, внешняя политика, интервенция, сотрудничество, Европейский союз, колониальные владения, деклинизм.

The article raises the question of searching the French concept in international relations. Its multi-vector policy affected the rapid change of the foreign policy. The influence of French political leaders and world events on foreign policy.

Key words: France, foreign policy, intervention, cooperation, European Union, colonial possessions, deklinizm

Постановка наукової проблеми та її значення. Франція – одна з перших серед європейських держав виокремила зовнішні та внутрішні інтереси. Незважаючи на стрімку динаміку в різні історичні періоди вона залишалася послідовною у своїй політиці, прагнула зберегти домінування у Європі та розширення своєї території. Контроль над регіоном додає Франції міжнародної ваги, можливість впливати на міжнародну політику, вести незалежний зовнішній курс та задовольняти національні інтереси. Здебільшого національні інтереси формувалися паралельно їхньому впровадженню, а відтак практика випереджала теоретичну частину. Окремих визначних французьких діячів можна вважати основоположниками моделі зовнішньої політики та її реалізаторами.

ХХ століття стало черговим випробуванням для Франції. Після французької поразки у Другій світовій війні першочерговим завданням постало повернення французам віри у свої сили та у свою країну. Відтак Франція проводить багатовекторну політику, відіграючи провідну роль у міжнародних подіях, створює власні сфери впливу. Прагнення утриматися на політичному «олімпі» створює ґрунт для швидкої орієнтації та зміни векторів, які, перш за все, спрямовані на побудову міцної зовнішньої політики.

Аналіз останніх досліджень. Одним із недоліків дослідження зовнішньої політики Франції варто відзначити те, що чимало подій і заяв, сказаних очільниками держави залишаються поза увагою науковців та їхніх досліджень. Відтак спостерігається відокремленість наукового кола від реальності. Важливими є наукові доробки та монографії Р. Арона [2], Є.Обичкіної [10], А. Садовенка [11]. Науковий інтерес дослідників торкається проблем процесів інтеграції, арабо-французької співпраці, комунікаційних зв'язків, питань безпеки та сфер впливу Франції. Протягом останніх двох десятиліть, внаслідок зростання невдоволення французів економічними факторами (безробіття, економічна криза, євроскептицизм), наукове коло посилює вектор на внутрішнє життя та розвиток національних галузей. Прихильниками цієї течії виступають французькі політологи Ж.Д. Джуліана, Н. Бавереза. Особливий інтерес становлять виступи президентів Франції. Учасники подій якнайкраще допомагають зрозуміти принцип прийняття рішень, їх причини та наслідки, становище, в якому перебувала Франція.

Мета дослідження полягає в аналізі французьких концепцій зовнішньої політики в період геополітичних змін на зламі ХХ-ХХІ століття та пошук нової зовнішньої стратегії Франції.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. На початку 1990-х років у зв'язку із геополітичними змінами, а саме завершенням «холодної війни», появи нових держав у Центральній-Східній Європі та зміни біполярної системи на багатополосну активізувалася будівництво європейської структури. І хоча підтримка ЄС серед французів ледь сягає половини, позаяк 20 вересня 1992 р. на всезагальному референдумі за Маастрихтський договір проголосувало 51,04% французів, політична верхівка Франції приділяє цьому величезну увагу [1, с. 428]. Президент Франції Жак Ширак вважав, що європейська спільнота має визначити роль ЄС у світі. «Європа-держава?»

Політична Європа? Справа не у формулюванні, а в тому щоб зробити Європу провідним політичним гравцем у світі для збереження миру, зменшення міжнародної напруги. Багатополярний світ, до якого закликає Франція, принесе рівновагу та гармонію. Головна зацікавленість Франції полягає в тому, щоб Європа та її ідеї зайняли своє місце у світі. Єдність, солідарність, захист цінностей і спільні інтереси – це основа зовнішньої політики і оборони» [15]. Ширак, як і його попередники, був переконаний в тому, що тільки Європа може примножити можливості Франції грати у світі роль, відповідну її амбіціям. Проте Франція надавала ЄС більш політичного забарвлення. Вона виступала проти переваги наднаціональних інститутів Союзу над міждержавними органами, що стало принциповою основою французької позиції під час роботи над положенням Амстердамського договору 1997 р. [10, с.72-73]. Основним недоліком європейської концепції Франції стало розчарування французів та їхня незначна підтримка. Більшість ініціатив, які відстоювали французькі президенти знаходили більше опору серед політичної верхівки, а ніж серед самого населення. Будучи одним із головних ініціаторів процесів творення ЄС, Франція сама ж їх гальмувала. Для прикладу, у 1954 р. Франція відмовилася затвердити Європейське оборонне співтовариство (ідея створення належала Франції), наклала два вето на вступ до Європейського співтовариства Великої Британії (1963 р. і 1967 р.), відмовлялася від свого місця в Раді Європи, чим спричинила «кризу порожнього крісла» (червень 1965 р. – січень 1966). Також французи відхилили проект Договору про Конституцію Європи, підготовлений під керівництвом В. Ж. д'Естена [6, с. 19]. З подібною поведінкою Франції важко працювати з партнерами, а її дії та маневри залишаються незрозумілими для союзників. Фінансова криза та хвилі міграції принесли французам нові розчарування. Вони втомилися від передвиборчих програм, які не вирішують проблем пересічних громадян. Відтак зростає підтримка політичних партій консервативного спрямування, з'являється поняття «протесаного голосування», коли виборець голосує не «за» кандидата, а проти політики діючої влади [12, с. 13]. Це свідчить про те, що Париж у своєму зовнішньому курсі не врахував національних настроїв та не спрогнозував наслідків зовнішньої політики, однією з яких є наплив мігрантів. Президенти Франції вбачали свою місію і обов'язок у внесенні своєї участі в укріплення європейського об'єднання. Франція увесь час намагалася перебрати на себе роль домініону і проводити власну політику в тій структурі, яка з моменту свого створення передбачала рівність та партнерство. Власні амбіції завдавали більше шкоди та сповільнювали процес розвитку європейського об'єднання. Також розвиток гальмувався через відмінне бачення шляху учасниками ЄС, завдань і напрямків організації. Не отримавши бажаних дивідендів, Франція знову повернулася на шлях пошуку.

Політика, яку Франція проводила на межі ХХ-ХХІ ст. можна охарактеризувати, як концепцію «глобальної відповідальності». В цей період Франція активно проводить гуманітарну та військову інтервенцію. Планетарний вплив Франції передбачає також і військовий вплив в Африці. До початку 1995 р. Франція розташувала там дев'ятитисячний військовий контингент. Французькі військові мали сприяти політичній стабільності і забезпечувати безпеку європейського населення колишніх французьких колоній. Спочатку Франція обходила власними силами. У 1989 р. французькі військові висадилися на Коморах після вбивства президента Абдаллаха, у 1990 р. виступили на захист уряду Габони проти інсургентів, у 1991 р. проводять евакуацію європейців під час заворушень в Заїрі [10, с. 85]. Перше міжнародне звинувачення внаслідок військового втручання Франція зазнала після геноциду в Руанді у 1993-1994 рр. Вона співпрацювала з президентом Ж.Хабіарімана, який мав повну монополію влади та не вчинила жодних дій для захисту етнічної групи тутсі. Після невдачі «Турецької операції» Франція вивела свої війська. Під час геноциду було вбито більше вісімсот тисяч тутсі [9].

Франція не змогла власними силами врегулювати конфлікт, спричинений в тому числі і наслідками її колоніальної політики. Відтак Франція почала активно залучати ЄС до євро-африканського партнерства. Вона є першим донором Європейського фонду розвитку і постійно виступає ініціатором надання міжнародної допомоги бідним країнам, в тому числі списання боргів [10, с. 87]. У 1989 р. Франція скасувала борги найбідніших країн на загальну суму 16 мільярдів франків [11, с. 46]. У 1999 р. на саміті в Кельні на пропозицію Ж.Ширака учасниці Великої вісімки списали частину боргу двадцяти трьом найбіднішим країнам на суму 53 мільярда доларів при первинному розмірі заборгованості в 74 мільярди доларів [8; 10, с.87]. Окрім подолання бідності та розриву між багатю Північчю та бідним Півднем, Франція демонструє жест доброї волі та прагне підтримувати позитивний імідж на теренах колишніх колоній. Проте ці дії не зменшують критику французької армії у військових операціях та не стримують її активного втручання у внутрішній суверенітет інших держав.

З метою зменшення міжнародних нападів, під час військового втручання Франція почала виступати під егідою ООН та в коаліції з іншими державами. Крім того, в останній військовій

доктрині Франції «Білій книзі» під керівництвом президента Франсуа Олланда разом з традиційними завданнями, а саме захист, стримування, реагування, різкою відмінністю в документі є визнання військових операцій в якості «найважливішого елемента» безпеки. Відтак дії Франції в Афганістані, Кот-д'Івуарі, Лівії, Малі вплинули на концептуальні погляди керівництва країни, яке зайняло позицію активного втручання в іноземні конфлікти під виглядом захисту національних інтересів [5]. Вже маючи невдалий досвід військового втручання в минулому, Франція вирішила заручитися союзниками. Для легітимності військових дій у Лівії, Франція не лише домоглася прийняття 17 березня 2011 р. Радою Безпеки ООН Резолюції 1973, використавши, як привід, силове придушення мирних протестів проти лідера країни Муаммара аль Каддафі, а і заручилася підтримкою арабських країн [13, с. 1]. 19 березня президент Франції скликав екстрену нараду союзних арабських лідерів в Парижі задля схвалення негайного розгортання військового простору та зупинення нападу сил Муаммара аль Каддафі на Бенгазі, створення безпольотної зони в Лівії. Французькі винищувачі розпочали атаку ще до завершення наради [16, с. 15]. Подібний крок наштовхує на думку, що Франція будь-яким способом намагалася легалізувати військове вторгнення в Лівію та взяти ситуацію під особистий контроль.

Активні дії Франції викликають занепокоєння. Якщо раніше Франція намагалася врегулювати конфлікт мирним шляхом, то в останні роки вона все частіше вдається до військової сили [7]. Ще одне занепокоєння викликає те, що Франція надає законне обґрунтування військової інтервенції у військовій доктрині, розширює сферу впливу та стратегічні завдання. Під виглядом гуманітарної допомоги, Франція здійснює військове втручання у внутрішній суверенітет та зміни політичного режиму. Вона використовує міжнародне право, як спосіб легітимізації своїх дій, а також задля уникнення міжнародної критики. Позаяк втілення Францією концепції «планетарної відповідальності» виявилось дещо спотвореною. Сама назва не відповідає дійсності, позаяк Франція розширює територію втручання, але сумніви викликають рівень її відповідальності. Тривалість її занепокоєння наявністю конфлікту в тій чи іншій країні співпадає з інтервалом розвитку конфлікту. В нинішніх діях Парижу простежується недалекоглядність та непослідовність дій, що свідчить про недовготривалість даної концепції та створює для Франції ризик стати «політичним вигнанцем» у міжнародній спільноті. В іншому ж випадку, загроза постає для міжнародного товариства. Підтримуючи військове втручання під тиском Франції, міжнародне право втрачає авторитет та вносить розлад у міжнародні відносини.

Пошук зовнішньополітичної концепції та часті зміни векторів співпраці всередині французького суспільства породили дискусії щодо розвитку самої Франції. Переважна більшість науковців поділилися на два табори – декліністів та їх опонентів. Іншими словами, вони представляють песимістичний та оптимістичний напрямки розвитку майбутнього Франції.

У працях французьких науковців простежуються тези про необхідність змін у зовнішній політиці. У праці «Демократія та тоталітаризм» Р.Арон розвиває думку, що проблеми зовнішньої політики, які можуть виникнути у Франції, є наслідками голлістської спадщини, яка пов'язана зі схильністю до авторитаризму, свавіллям спадкоємців де Голля більш дрібного масштабу. Найважчим для Франції стане відмова від зовнішньої політики, яка орієнтована на блиск та сенсаційні тріумфи, а не на довгострокову, кропітку роботу. Відступ від політики, яка вже не в змозі відрізнити тактику від стратегії, гру від результату і в кінцевому вигляді направлена на самоствердження в постійно оновленій грі [2]. Обґрунтування прогалин у зовнішній політиці Франції, хоч і не з категоричними судженнями заклали передумови для подальшої дискусії.

У 2003 р. в Парижі вийшла книга Нікола Бавереза «Падаюча Франція», автор якої обґрунтовував думку про падіння Франції та спровокував наукове коло до активної дискусії. Під впливом цього твердження з'явився новий термін – «деклінізм», що в перекладі з французької означає занепад. У своєму трактаті Бавереза описує Францію, як країну, що пережила свій найбільший розквіт і рухається до занепаду. Через внутрішній розбрат, Франція пройшла повз три важливі міжнародні події, які змінили міжнародний вигляд планети: крах соціалістичного експерименту на сході Європи, глобалізація світової економіки і теракт 11 вересня 2001 р. в США. Не зважаючи на це, на думку Бавереза, праві і ліві кола чіпляються за уламки застарілої моделі повоєнних десятиліть [3]. Дискусія довкола занепаду відбувається ще й тому, що в Європі прогресує європесимізм та набирають популярності критики об'єднаної Європи. Природно, що це зачіпає Францію, як одного із головних фундаторів Європейського Союзу.

Наукове коло одразу відреагувало на публікацію Бавереза. Відтак, вийшли «Промова на захист Франції, яка сумнівається» Жана Буассона, «Не хороніть Францію» Жан-П'єра Жуйе і Філіпа Мабілля. Їхніми головними аргументами є економічні показники, інвестиційні

залучення, культурна та туристична привабливість Парижу в очах іноземців. Вони не визнають занепаду Франції, позаяк погоджуються із невизначеністю зовнішніх пріоритетів та пошуку власного місця [14, с. 11].

Тема страхів Франції була використана під час президентської кампанії Н.Саркозі 2007 р., яка до того ж паралельно підживлювалася публікаціями про необхідність змін. Ближче до завершення своєї каденції, під час виступу в Тулоні у 2011 р. президент підкреслив, що «сьогодні страх повернувся. У цього страху є ім'я: це страх того, що Франція втратить здатність контролювати свою долю» [4].

На захист Франції стали державні діячі. Зокрема, міністр закордонних справ Франції Домінік де Вільпен в книзі «Інший світ» вбачає в «деклінізмі» психологічні витоки. Стогнання щодо занепаду, безсилля завжди супроводжували стрімкі повороти в розвитку міжнародного становища і відповідно пошуку місця країни на світовій арені. Страх перед непередбачуваним майбутнім, ностальгія за минулим властиві будь-якій людині, а тим більше французам з їхньою драматичною історією [3]. Віра в розквіт Франції пов'язана більше з патріотизмом та особистими почуттями до своєї держави, а ніж має наукове підґрунтя. Правда в тому, що Франція перебуває в пошуку і має знайти своє місце в багатополіусному суспільстві. Позиція, до якої вона звикла, не має місця в сучасному світі. Вона має розраховувати на власний потенціал, який забезпечить її розвиток. Вона має звикнути з думкою, що бідні країни, так званого «третього світу» є рівноправними учасниками міжнародних відносин і не можуть постійно бути залежними від Франції. Зміни у світі відбулися дуже стрімко, і від того, наскільки швидко Франція сприйме ці зміни та проводитиме зовнішню політику відповідно до них, і залежатиме її майбутнє.

Висновки. Зовнішня політика Франції має одну з найдавніших історій, порівняно з іншими державами. Архітектура зовнішньої політики Франції ілюструє залежність історичних традицій держави та притаманних для неї рис, які проявлялися незалежно від умов. Перш, за все Франція дбає про національні інтереси. Цей принцип простежується у всіх концепціях її зовнішньої політики. По-друге, Франція завжди відстоює своє право на головну роль. Вона ніколи не могла змиритися з будь-якою поразкою, а відтак будувала свої взаємовідносини з іншими державами з позиції домініона, незалежно від того в яких умовах вона перебувала насправді. По-третє, Франція захищає своє право на завоювання. Вона спромоглася відмовитися від своїх колоніальних володінь лише в період, коли вони поставили під сумнів внутрішню безпеку і порядок у Франції. По-четверте, Франції характерні харизматичні правителі. Аналізуючи етапи розвитку зовнішньої політики Франції, можна провести паралелі між її успішним впровадженням та яскравістю особистостей, які очолювали Францію. Одночасно це має негативний бік, оскільки тривалість керівництва збігається з тривалістю життєдіяльності зовнішньополітичної концепції.

Зовнішня політика для Франції означає значно більше ніж для інших держав. Аналізуючи історію, французькі правителі приділяли значно більше уваги завоюванням та зовнішній політичній грі, а ніж внутрішньому життю. Французька традиція сформована на основі особливого місця французів у світі, так званого «месіанства». Французи шанують правителів, які відзначилися особливими здобутками у зовнішній політиці, примножили її територіальні володіння та підняли місце Франції у світі.

Розглянуті моделі в певній мірі подібні між собою, позаяк переслідують головну мету – утриматись на головних позиціях у міжнародних відносинах. Відтак політика Франції більше нагадує способи досягнення цілей, а тому і відзначається непослідовністю, ірраціональністю та схильністю до імпульсивних рішень. У XXI ст. Франції доведеться не просто переглянути свою політику, їй потрібно змінити сприйняття та розуміння того, що світ змінився. Змінився формат міжнародних відносин. Змінилася сама Франція. Після переміни біполярного світу на багатополіусність, немає потреби в явному лідері, наддержаві, яка здійснює вплив на інші держави. Небажаючи цього визнавати на національному рівні, Франція прагне продовжувати жити за старими правилами у новому світі. Мультикультурна Франція має знайти своє місце у багатополіусному суспільстві. Розуміння цього дозволить французам зосередитися спершу на внутрішніх інтересах, а відтак визначити свої пріоритети.

Перспективи подальших досліджень будуть пов'язані з комплексним аналізом зовнішньої політики Франції, вивченням її зовнішньополітичних пріоритетів у країнах мусульманського світу, а також з'ясуванням впливу арабо-мусульманської політики Франції на міждержавному та наднаціональному рівнях.

Література

1. Арзаканян М. Ц. История Франции: учебник для вузов / [М.Ц. Арзаканян, А.В. Ревякин, П.Ю. Уваров]. – М. : Дрофа, 2005. – 474 с.
2. Арон Реймон. Демократия и тоталитаризм / Реймон Арон ; [Пер. с франц. Г. И. Семенова]. – М. : Текст, 1993, – с.
3. Баверез Никола Падающая Франция [Электронный ресурс] // Режим доступа : http://www.globalaffairs.ru/book/n_3244
4. Битар Карим Эмиль Две навязчивые идеи Франции: Германия и упадок [Электронный ресурс] // Режим доступа : http://www.inoforum.ru/inostrannaya_pressa/dve_navyazchivye_idei_francii_germaniya_i_upadok
5. «Белая книга» об обороне и национальной безопасности Франции [Электронный ресурс] // Режим доступа : <http://stranovedenie.info/belaya-kniga-ob-oborone-i-nacionalno>
6. Джуліані Ж. Д. Розчаровані європейці, або як Франція дивиться на кризу у Європі / Ж. Д. Джуліані // Зовнішні справи: Суспільно-політичний журнал. – 2013. – №6. – С.19.
7. Игнатченко И. Саркози примеряет треуголку Бонапарта [Электронный ресурс] // Режим доступа : http://nvo.ng.ru/wars/2011-07-22/12_france.html
8. Кіндратець О. М. Зміна ролі міжнародних організацій в умовах глобалізації [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://sevntu.com.ua/jspui/bitstream/123456789/1839/1/politiolog.52.2003.88-97.pdf>
9. Кривушин И. В. Руандийский геноцид причины , характер, значение [Электронный ресурс] // Режим доступа : <http://maxilink.ru/dlya-studenta/4-kurs/i-v-krivushin-ruandii-skii-genotsid-prichiny-harakter-znachenie>
10. Обичкина Е. О. Франция на рубеже XX-XXI веков: кризис идентичности : [монография] / Обичкина Е. О. – М. : МГИМО, 2003. – 137 с.
11. Садовенко А. П. Франція на порозі XXI століття : [монографія] / Садовенко А. П. – К. : Товариство «Знання» УРСР, 1991. – 48 с.
12. Севекіна О. На відміну від ідей інтеграції. Президентські вибори у Франції як референдум для Європейського Союзу щодо його подальшого розвитку / О. Севекіна // Політика і час. – 2002. – №6. – С. 12-19.
13. Резолюция 1973 (2011) [Электронный ресурс] / Совет Безопасности ООН. – с. 9 // Режим доступа: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/268/41/PDF/N1126841.pdf>
14. Франция. В поисках новых путей : [отв. ред. д.и.н. Ю. И. Рубинский]. – М. : Издательство «Весь Мир», 2007 – 624 с.
15. Discours de M. Jacques CHIRAC, Président de la République, devant le comité des Présidents de l'Assemblée parlementaire de l'UEO et les auditeurs de l'IHEDN [Электронный ресурс]. – Palais de l'Elysée, 30 mai 2000 // Режим доступа : http://www.jacqueschirac-asso.fr/archives-elysee.fr/elysee/elysee.fr/francais/interventions/discours_et_declarations/2000/mai/fi002626.html
16. Operation Odyssey Dawn (Libya): Background and Issues for Congress [Электронный ресурс]. – March 30, 2011. – p. 29 // Режим доступа : <http://fas.org/sgp/crs/natsec/R41725.pdf>